

**ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДАГИ ИНФОРМАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯГА ОИД
ТЕРМИНОЛОГИЯ БЎЙИЧА ЛИНГВИСТИК ТАДҚИҚОТЛАР**

Д.У.Исмаилова

Н.К.Аббасова

Фарғона давлат университети

Аннотация: *Мақолада информацион технологияга оид терминларнинг пайдо бўлиши, инглиз, рус ва ўзбек тилларида тадқиқотлар ўтказилганлиги ҳақида сўз юритилади.*

Таянч сўз ва иборалар: *компьютер, маълумот, термин, технология.*

**ЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕРМИНОЛОГИИ ИНФОРМАЦИОННЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ**

Исмаилова Д.У

Аббасова Н.К

Ферганский государственный университет

Аннотация: *В статье обсуждаются вопросы использования терминов информационных технологий на английском, русском и узбекском языках и целью исследования.*

Ключевые слова: *компьютер, информация, термин, технология.*

**LINGUISTIC STUDY OF INFORMATION TECHNOLOGY TERMINOLOGY IN THE
ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES**

D.U. Ismailova

N.K. Abbasova

Fergana State University

Annotation: *In the article, the use of information technology terms in English, Russian and Uzbek languages, the origin of them is discussed.*

Key words: *Computer, reference, term, technology.*

Бугунги кунда компьютер ва информацион технологияларга асосланган турли хил қурилмалар жамиятимизнинг барча жабҳаларида қўлланилади, шунинг учун терминология мутахассислар лексикасидан умумий луғат тоифасига ўтади ва улардан фойдаланиш частотаси ҳам кенгайиб бораверади. Маълумки, тилшунослик бўйича олиб борилган тадқиқотларда терминларнинг таърифи борасида турлича

ёндашувлар мавжуд экан, мазкур масала ўз долзарблигини йўқотмайди. Терминга берилган кўплаб таърифларда унинг махсус предмет ва тушунчаларни ифодалаши, махсус вазифани бажариш билан чеклангани, илмий тушунча тўғрисида маълумот бериши, махсус соҳага оид тушунчаларни англатиши, экспрессивлик ва эмоционалликка эга бўлмаслиги каби хусусиятлари қайд этилади.

Кечагина терминологик маънога эга бўлган сўзлар бугунги кунда шунчалик кенг қўлланилмоқдаки, бу уларни қайта кўриб чиқишга ва "махсус" маъносини йўқотишга олиб келади. Бу фан ёки технологиянинг айрим соҳаларининг жадал ривожланиши билан содир бўлади, чунки компьютер технологиялари соҳасида бўлгани каби, индивидуал терминларнинг профессионалдан кундалик фойдаланишга босқичма-босқич ўтиши бошланади. Замонавий лингвистикада одатда бир хил номдаги дастурий платформага асосланган техник маҳсулотни (планшет, мобиль телефон) "аналоглари", омонимлари кўп соҳаларда ишлатилмоқда.

Шу билан бир қаторда, шунга ўхшаш бошқа мисолларни ҳам келтириш мумкин: кўк экран - кўк фон, зангори ойна атамаси бунинг яққол исботидир. Бугунги кунда "кўк экран" атамаси стандарт кўрсатмалар ва дастурий таъминот қўлланмаларида рус ва ўзбек тилларида сўзлашувчи компьютер фойдаланувчилари учун тушунарли атама сифатида аста-секин умумий луғатга ўтиб бормоқда. Шунингдек, инглиз тилида ушбу атама учун янги лексик-семантик вариант шаклланди -*user* (компьютер билан шуғулланадиган ҳар бир киши) - фойдаланувчи. Кўриб турганимиздек, юқоридаги мисоллар компьютер технологиялари соҳасидаги луғатни терминология - детерминациялашнинг параллел жараёни бўлиб, миллий тил муҳитида бу жараён сезиларли ижобий тенденцияга эга. Ушбу жараён терминология соҳасининг прогрессив ривожланишга ҳисса қўшади.

Замонавий информатсион технологияларга оид терминология соҳасидаги тадқиқотларнинг долзарблиги компьютер терминологиясининг статик эмаслигидан келиб чиқади. Аксинча, у доимо динамик ривожланишда, ривожланиб, янги терминлар билан бойиб боради.. Компьютер луғати ва унинг таржимасига бағишланган кўплаб илмий ишларга қарамасдан (В. Акуленко, Ф. Баранов, И. Болшаков, Д. Кристал, Н. Гритсак, В. Карабан, О. Медвид, Р. Пронин, А. Савина, В. Табаканова, А. Федоров, М. Чернишов ва бошқалар), терминларнинг структуравий фарқланиши (Д. Баранник, Р. Дубук, К. Гаивенис, Т. Кияк, З. Куделко, С. Павел, Э. Еникиева, М. Кочерган ва бошқалар), сўз ясашиш усуллари ва термин тизимлари (Н. Безгҳолова, Л. Верба, Н. Виноградова, М. Володина, О. Галичкина, В. Даниленко, А. Николаева ва бошқалар) ҳақида тўлиқ маълумот йўқ.

Компьютер терминлар тизимининг ривожланишига таъсир этувчи турли ҳил омиллар, жумладан, экстралингвистик омилларга ахборотлаштириш, инглиз тилида сўзлашувчи жамиятлар ва бутун дунё ҳамжамиятини компьютерлаштириш, интернетни яратиш ва тарқатиш кабилар ушбу соҳанинг глобаллашув

жараёнларига, инглиз тилининг кенгайишига, тушунчаларни лингвистик кодлаш устуворлигига олиб келади.

Компьютер сўзи тизимли терминлардан иборат бўлиб, уларни қуйидаги гуруҳларга бўлиш мумкин:

1. Умумий сўзлар билан боғланган терминлар. Бундай терминлар тез-тез ишлатиладиган сўзларнинг ИТ (информацион технологиялар)га хос маъноларга эга бўлишидан ҳосил бўлади. Бундай ҳолда, термин умумий сўз маъносини ифодалайди (масалан, *card-карта*, *chat-суҳбат*, *break-манаффуз*, *driver-ҳайдовчи*, *standard-стандарт*, *key-тузма*, *copy-нухалаш*, *delete-ўчириш*, *page-саҳифа*, *programme-дастур*, *cookie-коокие файллари*, *error- хато*).

2. Нафақат компьютер технологиясига оид термин тизимида, балки фан ва техниканинг бошқа соҳаларида ҳам фаолият юритувчи умумий терминлар (масалан, компьютер контекстида ахборотни киритиш ва чиқаришни бошқарадиган дастурни билдирувчи *driver* термини).

3. Фақат компьютерга тегишли махсус терминлар қуйидагиларни ташкил этади. Масалан, кибер-хавфсизлик, кибернетика, аппарат, киберпрофиллар, техномедиа, электрон кабинет, электрон пул, гиперҳавола, гиперматн, кибермакон, микроблог, киберкоммутер. Бундай ҳолларда сўз маъноси билан термин маъноси бир-бирига мос келади, чунки сўз фақат биргина махсус тушунчани ифодалаш учун хизмат қилади, яъни термин ва сўзнинг семантикаси термин маъносига адекват бўлади.

4. Компьютер саноатида икки ёки ундан ортиқ маънога эга бўлган терминлар. Мисол учун, "сервер" термини интернетга кириш учун қурилма сифатида компьютернинг номи, шунингдек, интернетга киришни таъминлайдиган дастур; "демонстрация" термини феъл сифатида кўрсатмоқ, от сифатида эса экран ёки монитор маъносини билдиради; "Файл" ҳужжат, маълумотларнинг алоҳида бирлиги ва файл операциялари учун масъул иловаларнинг стандарт менюсини билдиради.

Компьютер терминларининг янада кенгроқ тарқалишида унинг ясаши хам катта рол ўйнайди. Сўз ясашининг турлари қуйидагилардан иборат: морфологик (аффиксация қўшимчаси, олд қўшимчаси ва суффиксация), қисқартмалар ва бошқалар), синтактик (терминологик бирикмаларнинг ҳосил бўлиши) ва морфологик-синтактик.

Сўз ўзагига аффикс (қўшимча, олд қўшимча, интерфикс, инфикс ва ҳоказо) қўшиб, янги лексик бирлик ҳосил бўлиши фиксация дейилади. Компьютер терминларини бириктиришнинг энг кенг тарқалган усуллари:

1. Префиксация, лексик бирликни яшаш усули бўлиб, ўзак олдидаги қўшимча, яъни олд қўшимчанинг қўшилиши билан тавсифланади, энг кенг тарқалган мисоллар "кибер-", "э-", "гипер-" дир. , "микро-", "мини-", "мулти-", "суб-", "супер-", "техно-" (масалан, *kiberaddict*, *deactivate*, *e-banking*, гиперҳавола, *interface*, *macroassembler*, *microblog*, *minicomputer*, *multiaccess*, ортиқча юклаш, қайта йўналтириш, пастки каталог, суперкласс, технофеар ва бошқалар).

2. Суффиксация, сўзнинг ўзаги ва охири ўртасида жойлашган, энг кенг тарқалган қўшимчалари “-эр”, “-варе” бўлган қўшимчанинг қўшилиши билан ифодаланадиган янги лектик бирлик ҳосил қилиш усули. , “-исе”, “-инг”, “-(а)тион”, “-иш”, “-эсе” (масалан, сканер, веб-дастур, процессор, хакерлик, смайлик, боофер, кернинг, илова, курсор, почта дастури, авторизация, минималлаштириш ва бошқалар).

3. Префикс-суффикс, ҳам префикс, ҳам қўшимчанинг қўшилиши билан тавсифланган лектик бирликни ҳосил қилиш усули (масалан, қайта тайинлаш, воситачиликни йўқотиш, биргаликда рўйхатдан ўтказиш, ташқи кўриниш, рефакторлаш, кодловчи, суперсэмплинг, деструктор, авторизациядан чиқариш, блокировкадан чиқариш, кибер-хакерлик, мулътинет ва бошқалар).

Кўриниб турибдики, компьютер терминларини ўрганиш ва ҳосил қилиш бир неча босқичлардан иборат мураккаб жараён бўлиб, уларнинг ҳар бири компьютер терминологиясининг маълум бир томонини ўрганишга қаратилган ва умумий илмий ва лингвистик усулларни ҳар томонлама қўллаш билан биргаликда синчковлик билан таҳлил қилишни талаб қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Акулинина Т.В. / Экстралингвистическая обусловленность особенностей английской терминологии компьютерной информатики: автореф. дис.канд. филол. наук // Т. В. Акулинина. – Омск, 2003. – 23 с.

2. Ўзбек тили лексикологияси – Тошкент., “Фан”, 1981.-86 с.

3. Неъматов Ҳ, Расулов Р. / Ўзбек тили систем лексикологияси асослари// - Тошкент: Ўқитувчи, 1995.-84 с.

4. Алиева П. / Состояние лингвистической терминологии в современном русском языке // 2011.-78 с.

5. Ғуломов С. / Ахборот тизимлари ва технологиялари // Тошкент, 2000.-137 с

6. N.Khoshimova, A.Ruzimatova //METHODS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE// O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. 10-SON. 20.08.2022 74-77 betlar.

7. Н Ахмаджонов, А Рўзиматова //ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАР НЕМИС ХАЛҚИ МИЛЛИЙ МАДАНИЯТИНИНГ КЎЗГУСИДИР// O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. 10-SON. 20.08.2022. 104-109

8. N AKHMADJONOV //Phraseological units is a mirror of the German national culture// Scientific journal of the Fergana State University, 2018 №2. 83-85.

9. Rakhmatillo Shukurov Mirzatillayevich, Ahmadjonov Nurbek Zokirjonogli //Precedent names in the artistic text as allusive names// ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. ISSN: 2249-7137 Vol. 11, Issue 8 August 2021 Impact Factor: SJIF 2021 = 7.492. P. 46-52 page